

נבואה ונביאים, חלק א'

מהי נבואה, מה חשיבותה, ומי ראוי להיות נביא?

אשר פותח היהודי המודרני את התורה או את ספרי הנביאים והכתובים, הוא נתקל מיד בעולם שונה לחלוטין מן העולם המוכר לו. התופעה שבה אלוקים מדבר אל האדם – נבואה – זרה לנו היום. אף על פי כן, האמונה כי ה' מעביר את דבריו ורצונו לאנושות היא יסוד מיסודות היהדות.

שיעור זה יחקור את מושג הנבואה ואת ההיסטוריה שלה. נלמד, בין השאר, שהמטרה העיקרית של הנבואה היא להשיג קרבה גדולה יותר אל ה' והמטרה המשנית היא העברת מסרים לעם ישראל. בשיעור השני נבחן דוגמאות לנבואה ונראה מדוע אין היום נבואה גלויה.

השיעור הזה יתייחס לשאלות הבאות:

- ☞ מהי נבואה? איך מרגישים בה? האם יש בה רמות שונות?
- ☞ מהי מטרת הנבואה?
- ☞ מי ראוי להיות נביא? מהם התנאים הנדרשים לכך?
- ☞ כיצד נוכל לבחון את אמינותה של נבואה?

מבנה השיעור:

חלק ראשון: חשיבותה של הנבואה

חלק שני: מהי נבואה?

פרק א. אופיה של הנבואה

פרק ב. המצב הנבואי: הדברים שהנביא רואה או שומע

פרק ג. מטרת הנבואה

פרק ד. ההבדל בין משה רבנו לבין שאר הנביאים

חלק שלישי: מי יכול להיות נביא?

פרק א. בן לעם ישראל בארץ ישראל

פרק ב. עבודת המידות

פרק ג. קיום מצוות

פרק ד. נביא אמת או נביא שקר

חלק ראשון: השיבותה של הנבואה

הרמב"ם כולל את האמונה בנבואה בשלושה עשר עיקרי האמונה; הנבואה היא יסוד שלא ניתן לוותר עליו.

1. רמב"ם, פירוש המשניות, סנהדרין יא – נבואה היא התחברותו של האינטלקט האנושי ל"מוחו" של ה'.

והיסוד השישי הנבואה. והוא, לדעת שזה המין האנושי יש שימצאו בו אישים בעלי כשרונות מפותחים מאד ושלמות גדולה, ותתכונן נפשם עד שמקבלת צורת השכל, ויתחבר אותו השכל האנושי בשכל הפועל, ויאצל עליהם ממנו אצילות שפע, ואלה הם הנביאים, וזוהי הנבואה וזהו ענינה.

2. הרב יעקב וינברג, Fundamentals and Faith, עמ' 69-70 – היהדות מיוסדת על מציאותה של הנבואה.

בחירתו של הרמב"ם במונח "נבואה" במקום במונח "השראה" היא משמעותית. הנבואה מוגדרת כמציאות שבה מקבל האדם מסרים ישירים וברורים מה'... אותם הוגי דעות מודרניים הסבורים כי התורה לא ניתנה כמסר ישיר מהקב"ה, שדברי התורה אינם מילותיו המדויקות אלא רק דברים של אנשים שנאמרו מתוך השראה אלוקית, עושים לאנושות עוול גדול. מאחר שניתן בקלות להשיע על אדם באמצעות מסר שהוא רוצה לשמוע, חוק הבנוי על השראה בוודאי לא יזכה לכבוד ולסמכות הנחוצים והנדרשים כדי לחייב את האדם; הוא יהפוך לחומר בידי. תורה כזאת לא תהיה מקור חיים מלמעלה, ובמקום זאת תהיה רק תוצר - ויעד - של מניפולציה אנושית.

נבואה היא חיונית לבסיס היהדות: לא ייתכן ציווי של ה' אם אין אמצעי להעברת רצונו ישירות אלינו.

יחד עם זאת, הצורך ההגיוני בקיום הנבואה ביהדות אינו גורם לכך שמי שלא חווה אותה יוכל להאמין בה. האם העדר הנבואה היום פירושו כי מעולם לא הייתה נבואה, או שהעדר זה מראה כי חל שינוי באופיו של העולם ובאופיו של יחסנו אל הבורא?

3. ג'רמי קגן, The Jewish Self, עמ' 25-26 – גישור על הפער אל עולם הנבואה.

התורה היא החזון הנבואי הנעלה ביותר, אך היא זרה לנו לחלוטין. לא רק שרוב מצוותיה ואיסוריה מביכים אותנו, אפילו איננו מכירים בעולם שאותו היא מציירת. התורה מלאה בתיאורים של נסים ושל הופעת ה' בעולם, אך אנו מעולם לא ראינו את הים נקרע, או אש בוערת המייצגת את ירידתו של ה' מן השמים. התורה עוסקת רבות בצורך להבדיל אותנו מעבודה זרה – אך אנו איננו מרגישים צורך בלתי-נשלט להשתחוות כאשר אנו חולפים ליד אבן או עץ. למעשה, הפולחן עצמו אינו נתפס אצלנו... אך התיעוד הארכיאולוגי מראה בבירור כי כל החברות העתיקות היו חברות פולחניות...

נבואה מהווה השלמה לנסים ולפולחן – כולם כוללים מודעות לקשר ישיר עם הבורא. אנו חסרים מודעות זו. העקביות של הפולחן בעולם העתיק וקיומה של הנבואה בעבר מראים לנו כי יש היסטוריה לאופייה של המודעות; בוודאי היה זמן שבו היינו מודעים לעצמנו ולעולם בדרך שונה מאוד מכפי שאנו חווים זאת היום.

המחשבה שאנשים בעבר היו מתקדמים יותר מאתנו היום, נשמעת מוזרה. אנו בוודאי מתקדמים יותר מבחינה טכנולוגית מאבות אבותינו. האין עובדה זו מוכיחה שאנו חכמים יותר?

השליטה שלנו בעולם הפיזי בוודאי התקדמה במהלך השנים, אך המודעות שלנו לעולם הרוחני פחתה ביחס ישיר להתקדמות הטכנולוגית שלנו.

4. תלמוד בבלי, שבת קי"ב:ב – ירידה ברמה הרוחנית במהלך הדורות.

אמר רבי זירא אמר רבא בר זימנא: אם ראשונים בני מלאכים - אנו בני אנשים, ואם ראשונים בני אנשים - אנו כחמורים...

5. רבנו בחיי אבן פקודה, "חובות הלבבות", שער הפרישות, פרק ז – יחס הפוך בין טכנולוגיה לבין רוחניות.

וכל אשר נוספה הארץ יישוב, נוסף השכל חורבן...

כאשר אנו חוקרים את הנבואה, עלינו לעשות זאת מתוך ענווה. בני העולם העתיק לא היו משוכללים טכנולוגית כמונו, אך הייתה בהם רגישות לעולם הרוחני, רגישות החסרה לנו היום. (ראה גם בשיעור השני בסידרה זו, חלק שלישי, "מדוע אין נבואה היום?")

נקודות לסיכום החלק הראשון:

- ☞ הנבואה היא עמוד התווך של סמכותה המחייבת של התורה. אם היא לא הייתה קיימת, כיצד נוכל להצדיק מצוות אלוקות?
- ☞ הנבואה אינה קיימת היום, ועובדה זו מובילה לספקנות מסוימת בשאלה האם הייתה קיימת אי פעם.
- ☞ מן העובדה כי כל תרבות עתיקה הייתה תרבות פולחנית, משתמע בבירור כי היו בתרבויות אלו חוויות אמתיות של מפגשים עם העולם הרוחני.
- ☞ על אף שדורנו מפותח טכנולוגית הרבה יותר מן האנשים שחיו בעת העתיקה, הם זכו לרמה גבוהה יותר של מודעות רוחנית ממה שיש לנו היום, ובכך התאפשר להם להגיע לנבואה.

חלק שני: מהי נבואה?

בחלק זה נתאר את תופעת הנבואה, מהי, כיצד חשים אותה, ומדוע נעשה שימוש בה. כמו כן נבדיל בין נבואת משה, כלומר התורה, לבין נבואותיהם של יתר הנביאים בהיסטוריה של עם ישראל.

פרק א. אופיה של הנבואה

1. רמח"ל (רבי משה חיים לוצאטו), "דרך ה'" ג:גד – נבואה היא מצב של התקשרות לה'.

ואמנם למעלה מכל זה יש מעלה אחרת, והיא הנבואה. וענינה, שיגיע האדם ויתקשר בבורא ית"ש ויתדבק בו דביקות ממש, באופן שירגיש ההתדבקות וישג מה שהוא מתדבק בו, דהיינו כבודו ית', על הדרך שנבאר לפנים, ויהיה הדבר ברור אצלו ומורגש ממנו בלי ספק כלל, כדרך שלא יסתפק בדבר גשמי שירגישו בחושיו.

והנה עיקר הנבואה הוא השיג הדביקות והקשר הזה, עודו בחיים ... ואולם יתלזה לזה ידיעות והשכלות, כי אמנם ישג על ידי זה ענינים אמיתים ונכבדים מאד מסתרי סודותיו ית', וישגם בבירור בדרך ההשכלה הנשפעת שזכרנו, וביותר כח מבעל רוח הקדש.

2. רמח"ל, "דעת תבונות" קעז – נבואה היא ידיעת ה' באמצעות התגלות (חלקית) של כבודו.

הנבואה היא ידיעה והשגה שהקב"ה נותן לנביא מכבודו יתברך... וישגוהו תופס במדה שתפס... כי לא ניתנה רשות לנביאים לראות הכבוד העליון כמו שהוא, אבל הכבוד המתגלה עליהם יחדש בלבבם דמיונות נבואיים.

3. תלמוד בבלי, סנהדרין פט. – כל נבואה ייחודית לנביא.

דאמר רבי יצחק סיגנון אחד עולה לכמה נביאים, ואין שני נביאים מתנבאין בסיגנון אחד.

פרק ב. המצב הנבואי: הדברים שהנביא רואה או שומע

1. השל"ה (הרב ישעיהו הורוויץ), הקדמה ל"עשרה מאמרות" – חווייה שהיא מחוץ לגוף.

ומי שהשלים דמותו על הדרך שכתבתי, הנה זה יעלה למעלת הנבואה, ויפשיט הצורה החומרית וילבש הצורה הרוחנית אשר תיקן והשלים ואז יתנבא.

2. רמב"ם, משנה תורה, הלכות יסודי התורה ז:ב-ג – נבואה היא מסר שמתקבל בצורת משל בעת השינה.

הנביאים, מעלות מעלות הן: כמו שיש בחכמה חכם גדול מחברו, כך בנבואה נביא גדול מנביא. וכולן אין רואין מראה הנבואה אלא בחלום בחזיון לילה, או ביום אחר שתפול עליהן תרדמה: כמו שנאמר "במראה אליו אתוודע, בחלום אדבר בו" (במדבר יב:1)...

הדברים שמודיעין לנביא במראה הנבואה - דרך משל מודיעין לו, ומיד ייחקק בלבו פתרון המשל במראה הנבואה, ויידע מה הוא...

3. מדרש הגדול, בראשית כב:ג – הנבואה אינה מותרת מקום לספק. לדוגמה, עקדת יצחק.

"וישכם אברהם בבקר", מגיד הכתוב כוחה שלנבואה, שאף על פי שהיא בחלום הלילה או ביום לאחר תרדמה, כל שרואה הנביא הוא דבר על בירורו, ואין בו ספק ולא הרהור, אלא דברי הנבואה ודברי החכמה שווין הן אצל הנביאים, ולפי שהדבר אמת ואין בו דופי ולא ספק, קם אברהם לשחוט את בנו יחידו ולא הרהר, ולא חשב שמא דבר נבואה זו אמת או הבלי חלומות.

פרק ג. מטרת הנבואה

כפי שמדגים המקור הבא, הייתה הנבואה נפוצה במהלך ההיסטוריה היהודית. מלבד ספרי הנביאים המופיעים בתנ"ך, היו מאות אלפי אנשים שהגיעו לרמת הנבואה.

1. תלמוד בבלי, מגילה יד. – היו נביאים רבים, אך רק נבואה שנצרכה לדורות הבאים נכתבה.

טובא הוו (היו הרבה), כדתניא הרבה נביאים עמדו להם לישראל, כפלים כיוצאי מצרים ... נבואה שהוצרכה לדורות נכתבה ושלא הוצרכה לא נכתבה.

ובכן, מסתבר שהיו נבואות רבות שלא היה בהן צורך יסודי וממושך לעם ישראל או לעולם כולו. מכאן עולה השאלה המתבקשת, מה הייתה מטרת הנבואה אם לא להעביר מסר לאנושות? מטרתה העיקרית של הנבואה הייתה להשיג קרבה גדולה לה'. העברת מסרים לעם ישראל הייתה המטרה המשנית.

2. רש"י, שם יד. – הנביאים הדריכו את העם לחזור בתשובה ולימדו את ההלכות של התורה.

נבואה שהוצרכה לדורות - ללמוד תשובה או הוראה וכל הנך (אלו) ארבעים ושמונה הוצרכו.

כפי שמראה המקור הבא, חוויה נבואית אינה מכילה תמיד מסר לזולת, אלא עשויה פשוט לקרב את הנביא אל ה'.

3. רמב"ם, "הלכות תשובה", הלכות יסודי התורה זו: – ייתכן כי מטרת הנבואה תהיה התעלותו האישית של הנביא או מתן הדרכה לעיר או לאומה.

הנביא, אפשר שתהיה נבואתו לעצמו בלבד, להרחיב ליבו ולהוסיף דעתו, עד שיידע מה שלא היה יודע, מאותן הדברים הגדולים. ואפשר שישולח לעם מעמי הארץ, או לאנשי עיר או ממלכה, לבונן אותם ולהודיעם מה יעשו, או למנוע אותם ממועשים הרעים שבידיהם...

4. הרב סעדיה גאון, "אמונות ודעות", הקדמה, פרק ו – נבואה היא קיצור דרך לידע רוחני; בלי נבואה היו נדרשים זמן ומאמץ מרובים כדי להגיע לידע זה.

ובהכרח צריך לספח לענין זה דבר שאין לעבור מעליו, והוא שנסאל ונאמר: אם כל עניני הדת יושגו בחקירה ובעיון הנכון, וכפי שהודיענו ה', מה הן נקודות החכמה שנתנם לנו בדרך הנבואה, ועשה על כך מופתי האותות הגלויים לא המופתים השכליים?

ונשיב בסיוע ה' יתעלה התשובה השלמה ונאמר, מפני שידוע לפני החכם שהלימודים הנלמדים על ידי העיון לא יגיעו לשלמותם אלא בזמן ממושך, ושהוא אם יפנה אותנו אליהם בידיעת הדת, היינו נשארים זמן רב ללא דת, עד אשר תשלם לנו המלאכה ויסתיים העסק בה. ואפשר שרבים ממנו לא תשלם להם המלאכה מחמת חסרונם, ויש שלא יסתיים לו העסק בה מחמת קוצר רוחו, או שישתלטו עליו הספקות ויביאוהו במבוכה ויעצרוהו.

ולפיכך שיחרר אותנו יתהדר ויתרומם מיד מכל הטרודות האלה, ושגֵר אלינו את שליחו, ומסרם לנו בדרך הודעה, והראנו בעינינו עליהם אותות ומופתים מה שלא ישלוט בהם ספק, ולא תמצא שום דרך לדחייתם.

5. שם, מאמר ג – אפילו המצוות השכליות שבתורה מכילות עומק אשר לא היה נגיש בלי הנבואה.

ראוי שאבאר מה היה הצורך לשלוחים ולנביאים. כי שמעתי כי יש אנשים שאומרים כי אין לבני אדם צורך לנביאים, ושישכליהם מספיקים להם להישירם במה שיש בהם מן הטוב ומן הרע... ואחר כך הסתכלתי בענין, ומצאתי צורך הברואים אל השלוחים צורך גדול, לא מפני המצוות השמעיות בלבד, להודיע אותם, אך מפני המצוות השכליות, כי המעשה בהם לא ישלם כי אם בשלוחים, שיעמידו בני אדם עליהם. ומזה שהשכל דן בהודאה לאל על טובתו, ולא שם גבול להודאה ההיא, לא ממאמר מזמן ותכונה, והצטרכו לשלוחים. ושמו לו גבול, וקראוהו תפלה. ושמו לו עתים ומאמרים מיוחדים ותכונה מיוחדת ומגמה מיוחדת.

6. הרב אברהם חיים פואר, The ArtScroll Tanach Series, תהלים קמז:ב – הנבואה מאירה את הכנתנו את החיים, ובלעדיה היו החיים בלתי ידועים.

מִגִּיד דְּבָרָו לְעַקֵּב, חֲקִיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל:

לֹא עָשָׂה בֶן כָּל גּוֹי וּמִשְׁפָּטִים בְּל יָדְעוּם הַלְלוּיָהּ.

הרב אברהם יצחק בלוק מטעלז מסביר כי ה"משפטים" כאן מתייחסים למצוות התורה הקוסמות להיגיון האנושי, כגון עשרת הדברות, המקובלים בכל העולם הן על ידי יהודים והן על ידי גוים. אך, אולי נדמה כי מעמד הר סיני היה הזדמנות מוחמצת. מדוע הציג ה' באותו הרגע את המצוות שקל לקבל אותן...?

הקב"ה ביקש להראות כי אפילו המצוות ההגיוניות-לכאורה, הן מעבר להבנתן של האומות: "ומשפטים בל ידעום"... ההבנה היהודית מקיפה את תחומי הפעילות שלחלוטין אינם ידועים לגויים. למשל, מצוות לא תעשה, "לא תרצח", כוללת גם את הלבנת פניו של אדם ברבים (בכא מציעא נח:), מעשה אונס (דברים כ:כו), וכן מעשה שגורם לאדם לאבד את פרנסתו (יבמות עה:). אלוקים שמר עומק ורוחב זה לעמו האהוב והשמור – עם ישראל.

פרק ד. ההבדל בין משה לשאר הנביאים

עד כה דיברנו על הנבואה באופן כללי. חשוב להבחין בין רמת הנבואה של משה לבין נבואתם של הנביאים האחרים. בעוד שמטרתה של הנבואה אצל שאר הנביאים הייתה לרומם את הנבואה עצמה או להעביר את המסר לזולת, הייתה נבואתו של משה שונה: נבואת משה הגיעה ישירות מ'ה', הייתה טהורה יותר, התקבלה במצב של ערנות, ונתקבלה בכל עת שחפץ משה בכך. בסופו של דבר, היה לנבואה זו מעמד של "תורה".

1. תלמוד בבלי, יבמות מט: – ראייתו של משה הייתה "בהירה יותר".

כדתניא כל הנביאים נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה, משה רבינו נסתכל באספקלריא המאירה.

2. רמב"ם, פירוש המשנה, סנהדרין יא: – העיקר השביעי מתוך שלושה עשר עיקרי האמונה הוא שנבואת משה רבנו שונה מנבואתם של כל הנביאים האחרים – היא הייתה טהורה לחלוטין.

והיסוד השביעי נבואת משה רבינו. והוא, שנאמין שהוא אביהן של כל הנביאים שקדמו לפניו והבאים אחריו, הכל הם למטה ממנו במעלה, והוא בחר ה' מכל המין האנושי, אשר השיג ממנו יתעלה יותר ממה שהשיג וישיג כל אדם שנמצא ושימצא.

ושהוא עליו השלום הגיע לתכלית הרוממות מעל האנושיות עד שהשיג המעלה המלאכית ונעשה במעלת המלאכים, לא נשאר לפניו שום מסך שלא קרעו ולא עצר בעדו שום מעצור גופני, ולא נשאר בו שום דבר מן החסרון לא מעט ולא הרבה, והושגתו בו הכוחות הדמיוניים והחושיים בכל השגותיו, ונתבטל כוחו המתעורר, ונשאר שכל בלבד, ועל ענין זה אמרו עליו שהוא מדבר עם ה' בלי אמצעות המלאכים.

כפי שמתאר המקור הבא, הייתה נבואתו של משה רבנו שונה מזו של כל הנביאים האחרים בארבע הדרכים הבאות:

1. הקב"ה דיבר אל משה ישירות, בלי אמצעי.
2. משה התנבא במצב של ערנות.
3. משה לא הושפע פיזית על ידי נבואתו.
4. היה באפשרותו לקבל נבואה כאשר ביקש לקבלה.

3. שם – ארבעה הבדלים בין נבואת משה לבין נבואתם של שאר הנביאים.

ההבדל הראשון שכל נביא איזה שיהיה אין ה' מדבר אתו כי אם על ידי אמצעי, ומשה בלי אמצעי, כמו שאמר 'פה אל פה אדבר בו'.

וההבדל השני שכל נביא לא יבואהו החזון אלא בזמן השינה, כמו שאמר בכמה מקומות בחלום הלילה, ויחלם, בחלום חזיון לילה וכו' והרבה מן הענין הזה, או ביום אחר תרדמה הנופלת על הנביא ומצב שבו שובתים כל חושיו ומתרוקנת מחשבתו כעין שינה, ומצב זה נקרא מחזה ומראה... ומשה בא לו הדבור ביום והוא עומד בין שני הכרובים כמו שהבטיחו ה' ונועדתי לך שם ודברתי אתך וכו'...

וההבדל השלישי שהנביא כאשר בא לו החזון ואף על פי שהוא במראה ועל ידי מלאך יחלשו כחותיו ומתחלחל גופו וירד עליו מורא עצום מאד כאלו הולך למות... ומשה אינו כן אלא יבואהו הדבור ולא תארע לו חלחלה כלל והוא אמרו יתעלה ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו... וזה מחמת חוזק התחברו...

וההבדל הרביעי שכל הנביאים לא יבואם החזון ברצונם אלא ברצון ה', ויש שישאר הנביא כמה שנים ולא יבואהו חזון, ויש

שמבקשין מן הנביא להודיעם דבר בנבואה וישאר עד שתבוא לו הנבואה אחר ימים או אחר חדשים או לא תבוא לו כלל... אבל משה רבינו כל זמן שירצה אמר 'עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם', ואמר 'דבר אל אהרן אחיך ואל יבוא בכל עת', ואמרו אהרן בבל יבוא ואין משה בבל יבוא.

4. הרב יעקב ויינברג, Fundamentals and Faith, עמ' 81-82 – רק נבואת משה מהווה תורה.

נבואת משה רבנו – אשר קיבלה את תוקפה באמצעות רגע ייחודי בהיסטוריה, ההתגלות לכלל עם ישראל במעמד הר סיני – נבואה זו היא תורה. "תורה" מייצגת את האמתות המוחשיות של האלוקים המועברות ישירות לאדם. לעומת זאת, נבואתם של כל הנביאים אינה תורה. אמת, נבואתם מקבלת את תוקפה על ידי קריטריונים שנקבעו על ידי תורה... במקרים מסוימים, ניתנה הנבואה על מנת להעביר מסר לקהילה או לאומה. מסרים אלו שימשו מקור לתובנה או להשראה בקשר להוראות התורה... אך מסרים אלו מעולם לא חידשו מצווה של תורה.

נקודות לסיכום החלק השני:

- נבואה היא מעשה של תקשורת נעלה עם ה', מצב שבו מתחבר האדם לבורא. קשר כזה הוא בעל ערך כשלעצמו, אולם עשוי להועיל אף להבנה מעמיקה יותר של העולם הרוחני.
- על אף שהמצב של קרבת אלוקים הוא בוודאי המטרה העיקרית של הנבואה, לפעמים השתמש ה' בנבואה כדי להעביר מסרים לאנשים אחרים מלבד לנביא עצמו. כמערכת של תקשורת אלוקית, היוותה הנבואה דרך ברורה ויעילה יותר להעברת רצון אלוקים מכל דרך אחרת.
- על אף שקיימות דרגות שונות של בהירות אצל הנביא, נבואת משה הייתה גבוהה יותר משל כל הנביאים האחרים. נבואתו התקבלה ישירות מה', הייתה טהורה יותר, התקבלה במצב של ערנות, והתאפשרה בכל עת שרצה בכך. בסופו של דבר, היה לנבואת משה מעמד של "תורה".

חלק שלישי: מי יכול להיות נביא?

בחלק זה נתווה את התנאים הנדרשים כדי להיות נביא ואת תהליך ההתפתחות האישית שיעבור האדם על מנת להשיג נבואה. כמו כן נברר כיצד ניתן לבחון אם הנביא הוא אכן נביא אמת.

פרק א. בן לעם ישראל ובארץ ישראל

הנבואה הוגבלה לעם ישראל מאז ימי המשכן, פרט לבלעם, שנבואתו יועדה לתועלת עם ישראל (במדבר פרקים כב-כד). הנבואה שורה בארץ ישראל, פרט למקרים שבהם התנבא הנביא תחילה בארץ ישראל ולאחר מכן התנבא אף מחוצה לה.

1. ספרי, דברים יח:טו – רק בארץ ישראל ורק לעם ישראל.

נְבִיא מִקֶּרֶבְךָ מֵאַחֶיךָ כְּמִנִּי יָקִים לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ אֵלָיו תִּשְׁמָעוּ: (דברים יח:טו)
נביא מקרבך, ולא מחוצה לארץ.
מאחיד, ולא מאחרים.

2. רמב"ן, שם – הנבואה היא רק בארץ ישראל.

טעם מקרבך לרמוז שאין נבואה אלא בארץ ישראל.

3. **מדרש ספרי זוטא לה:לג – על מנת שתשרה נבואה נדרש כי עם ישראל יחיה בארץ ישראל.**

ר' נהוראי אמר כי אני ה' שוכן בגלות ת"ל בארץ. או בארץ ואתם בגלות? ת"ל בתוך בני ישראל, בשעה שבני אדם בארץ ולא בשעה שהן בחוצה לארץ.

4. **תלמוד בבלי, מועד קטן כה. – יחזקאל התנבא בחוץ לארץ משום שכבר היה נביא בארץ ישראל.**

פתח עליו רבי אבא: ראוי היה רבנו שתשרה עליו שכינה, אלא שבבל גרמה לו [שלא תשרה עליו שכינה].

פתח עליה רבי אבא: ראוי היה רבינו שתשרה עליו שכינה, אלא שבבל גרמה ליה.

משיב ר' נחמן בן ר' חסדא – ויש אומרים ר' חנן, בנו של ר' חסדא: "היה הנה דבר ה' אל יחזקאל בן בוזי הפהן בארץ פְּשְׁדִים!" (יחזקאל א:ג). טפח לו אביו [ר' חסדא] בסנדלו ואמר לו, הלא אמרתי לך לא להטריד בענין זה. מה פירוש היה? שהשכינה כבר נגלתה אליו בטרם הגיע לבלב.

מתיב רב נחמן בר חסדא, ואמרי לה רב חנן בר חסדא: "היה הנה דבר ה' אל יחזקאל בן בוזי הפהן בארץ פְּשְׁדִים!" (יחזקאל א') טפח ליה אבוה בסנדליה. אמר ליה: לאו אמינא לך לא תיטרוד עלמא? מאי היה - שהיה כבר.

5. **ויקרא רבא א:יב – החל מהקמת המשכן, חלה הדרישה כי הנביא יהיה מעם ישראל.**

אמר רבי יצחק, עד שלא הוקם המשכן היתה נבואה מצויה באומות העולם, משהוקם המשכן נסתלקה מביניהם... אמרו לו הרי בלעם מתנבא, אמר להם לטובתן של ישראל נתנבא, מי מנה עפר יעקב...

6. **שמות לג:טז; תלמוד בבלי, ברכות ז. – בזכות תפילתו של משה, הוגבלה הנבואה לעם ישראל.**

ובמה ינדע אפוא כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך הלא בלקתך עמנו ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה (שמות לג:טז).

ברכות ז. בקש שלא תשרה שכינה על עובדי כוכבים ונתן לו, שנאמר: (שמות לג:טז) ונפלינו אני ועמך...

החתם סופר מסביר כי משה ביקש בלעדיות זו לאחר חטא העגל. משה חשש כי ללא הבטחה זו יוכל גוי לחקות את ההישגים הרוחניים של אברהם ולייסד עם נבחר חדש. אך מנקודה זו והלאה, אדם שאינו יהודי המחפש נבואה יצטרך קודם להתגייר.

פרק ב. עבודת המידות

רק אדם אשר השקיע בעצמו ופיתח אופי מעולה מסוגל לקבל נבואה.

1. **רמב"ם, משנה תורה, הלכות יסודי התורה ז:א – חכמה, שליטה עצמית, וידע רב.**

...ואין הנבואה חלה אלא על חכם גדול בחכמה, גיבור במידותיו, ולא יהיה יצרו מתגבר עליו בדבר בעולם אלא הוא מתגבר בדעתו על יצרו תמיד, והוא בעל דעה רחבה נכונה עד מאוד

2. **תלמוד ירושלמי, סוכה כב: – על מנת לזכות לנבואה, חייב האדם להיות בשמחה.**

א"ר יהושע בן לוי למה נקרא שמה בית השואבה שמשם שואבים רוח הקודש... אמר רבי יונה, יונה בן אמיתי מעולי רגלים היה ונכנס לשמחת בית השואבה ושרת עליו רוח הקודש, ללמדך שאין רוח הקודש שורה אלא על לב שמח.

3. תלמוד בבלי, עבודה זרה כ: - תהליך בן אחד עשר שלבים המוביל לנבואה.

א"ר פנחס בן יאיר, תורה מביאה לידי זהירות, זהירות מביאה לידי זריזות, זריזות מביאה לידי נקיות, נקיות מביאה לידי פרישות, פרישות מביאה לידי טהרה, טהרה מביאה לידי חסידות, חסידות מביאה לידי ענוה, ענוה מביאה לידי יראת חטא, יראת חטא מביאה לידי קדושה, קדושה מביאה לידי רוח הקודש, רוח הקודש מביאה לידי תחיית המתים.

עבודת המידות אינה מיועדת רק למבקשים להשיג נבואה. רבי משה חיים לוצאטו כתב מדריך נוקב, "מסילת ישרים", על מנת שכל יהודי יפתח את האישיות שלו על בסיס הוראותיו של ר' פנחס בן יאיר. ספר זה נלמד יום יום ברחבי העולם מאז פרסומו במאה ה-18.

4. רמב"ם, הקדמה ל"שמונה פרקים" - לימוד ההוראות המוסריות ב"פרקי אבות" וקיומן מובילים לנבואה.

זכור אמרו רבנן זכרונם לברכה (בבא קמא ל.), "האי מאן דבעי למיהוי חסידא לקיים מילי דאבות", ואין אצלנו מעלה גדולה מחסידות אלא הנבואה, והיא המביאה אליה כמו שאמרו רבנן זכרונם לברכה (עבודה זרה כ.), "חסידות מביאה לידי רוח הקדש". הנה התבאר מדבריהם שבקיום מאמרי זאת המסכתא מביא לידי נבואה.

5. רבנו פריץ, "מערכת אלוקות" פרק י - צדקות היא תנאי מוקדם לנבואה.

וממה שביארתי בדמות האדם יכול להתבונן המשכיל, כי בהיות האדם צדיק גמור כי ראוי לו שיתנבא ויחיה לעולם כי מצא מין את מינו וניעור.

6. ג'רמי קן, The Jewish Self, עמ' 46-50 - עבודת המידות מובילה לנבואה משום שמתאפשר לאדם להידמות לבוראו.

מדוע הדרך לפיתוח האישיות המותווית בפרקי אבות מזוהה [אצל הרמב"ם] כדרך להיות נביא? מהו אופיו של הקשר הישיר שלנו עם הבורא שיגרום לכך שהאופי האנושי יתווך בתהליך?

בכוחו של האופי האנושי לתווך בתהליך משום שהוא בנוי סביב מעשה הבריאה אשר מחבר בין הרוח לבין המציאות הגשמית. כשם שמעשה מושלם של בריאה הוא פרי רצונו של האדם לתת בלי לחשוב על עצמו, כך בסיסו של אופי אנושי מעודן הוא הרצון לתת ולהתייחס לזולת... כאשר אנו משפרים את מידותינו, אנו קשובים לקשר האנלוגי של הרוח לבריאה. משום כך, אומרים לנו חכמים כי אנו חייבים להידמות לבורא, במסגרת המגבלות של מצבנו.

פרק ג. קיום מצוות

כפי שהוסבר בשיעור "מורשה" על המצוות, כל מצווה שאנו מקיימים מקשרת אותנו פנימית אל ה'. לכן, יש בקיומן של המצוות כוח ליצור קרבה אל ה' אשר תוכל להוביל לנבואה.

1. הרב חיים מוולוז'ין, נפש החיים א:ו - קיום מצוות כראוי הוא תנאי להשראת השכינה על האדם.

וכאשר קיים כל המצוות בשלימות בכל פרטיהם ודקדוקיהם בעיקר המעשה ונוסף עליהם הצטרף עוצם טהרת וקדושת המחשבה... וכבוד ה' חופף עליו תמיד.

פרק ד. נביא אמת או נביא שקר

רוב האנשים סבורים כי תפקידו של הנביא הוא לחזות את העתיד. כפי שראינו, מטרתו העיקרית של הנביא היא לפתח קרבת אלוקים. אף על פי כן, יכולתו של הנביא לחזות את העתיד היא חיונית לאמינותו של הנביא כשליח ה'.

1. רמב"ם, משנה תורה, הלכות יסודי התורה י:א-ג – נביא נבחן שוב ושוב כדי לבדוק את דיוקן של תחזיותיו.

כשיבוא אדם הראוי לנבואה במלאכות ה', ולא יבוא להוסיף ולא לגרוע, אלא לעבוד את ה' מצוות התורה - אין אומרין לו קרע לנו את הים או הַחִיָּה מות וכיוצא באלו, ואחר כך נאמין בך. אלא אומרין לו, אם נביא אתה, אמור לנו דברים העתידין להיות; והוא אומר, ואנו מחכים לו לראות היבואו דבריו אם לא יבואו, ואפילו נפל דבר אחד קטן - בידוע שהוא נביא שקר. ואם באו דבריו כולם, יהיה בעינינו נאמן.

ובודקין אותו פעמים הרבה. אם נמצאו דבריו כולם נאמין, הרי זה נביא אמת.

והלוא המעוננים והקוסמים אומרין מה עתיד להיות, ומה הפרש בין הנביא ובינם - אלא שהמעוננים והקוסמים וכיוצא בהן, מקצת דבריהן מתקיימין ומקצתן אין מתקיימין... אבל הנביא - כל דבריו קיימין, שנאמר "כי לא יפול מדבר ה' ארצה" (מלכים ב' י').

2. שם ז:ז - עשיית מופתים מאשרת את אמינותו של נביא אשר כבר ניכר בו מקודם שראוי לתואר זה.

וכשמשלחין אותו, נותנין לו אות ומופת כדי שיידעו העם שהא-ל שילחו באמת. ולא כל העושה אות ומופת, מאמינין אותו שהוא נביא; אלא אדם שהיינו יודעין בו מתחילתו שהוא ראוי לנבואה בחכמתו ובמעשיו, שנתעלה בהן על כל בני גילו, והיה מהלך בדרכי הנבואה ובקדושתה ופרישותה, ואחר כך בא ועשה אות ומופת ואמר שהאל שילחו - מצוה לשמוע ממנו, שנאמר "אליו, תשמעון" (דברים יח:טו).

3. תלמוד בבלי, סנהדרין פט: - כאשר נקבעה אמינותו של הנביא, כבר אין צורך כי יוכיח עצמו.

[המשנה אומרת כי] המתעלם מדברי הנביא [נענש].
[שואלת הגמרא]: כיצד ידע האדם [כי הנבואה אמת]
ושהוא יענש בגללה? הוא נותן סימן [והסימן מתאמת].
אך בסיפורו של מיכה, אין הוא נותן סימן ואעפ"כ [אלו
שהתעלמו ממנו] נענשו! במקרה של נביא שכבר מוחזק,
הדבר שונה.

המוותר על דברי נביא מנא ידע דאיענש דיהב ליה אות
והא מיכה דלא יהיב ליה אות ואיענש היכא דמוחזק
שאני.

הרמב"ם כותב כי נבואה שצופה אירועי פורענות אינה חייבת להתקיים, אך נבואה טובה חייבת להתקיים.

4. רמב"ם, הקדמה למשנה - נבואת פורענות שאינה מתקיימת אינה מוכיחה כי מדובר בנביא שקר; נבואה טובה שאינה מתקיימת מוכיחה כי מדובר בנביא שקר.

ונשאר כאן ענין גדול צריך לבארו. והוא, שהנביא אם נתנבא ברעות לבני אדם שנתחייבו בכך, כגון שיתנבא על רעב או חרב... ולא נתקיים שום דבר מזה אלא נמחל להם ועבר מצבם בשלום, לא יתברר בזה קִּזְבו של הנביא ויהיה נביא שקר ויתחייב מיתה, כי ה' יתעלה ויתרומם ניקם על הרעה, ואפשר שישבו ופירשו מחטאותם, או שהאריך להם ה' בחכמתו ודחה פרעונם לזמן אחר... או שמחל להם בגלל טובה שעשו מלפני כן...

אבל אם הבטיח שטובות תבואנה בזמן מסויים כגון שיאמר ששלום יהיה בשנה זו והיתה מלחמה, או שיאמר שהשנה תהיה גשומה וברוכה והיה רעב ובצורת וכדומה לכך, הרי זה נביא שקר... לפי שה' אם הבטיח טובה לעם על ידי נביא הוא מקיימה בהחלט כדי שתאמת נבואתם אצל בני אדם...

נקודות לסיכום החלק השלישי:

- על אף שבעבר הרחוק הייתה לכל אחד מבני המין האנושי האפשרות להשיג נבואה, מימי משה הפכה הנבואה להיות מיועדת רק לעם ישראל בארץ ישראל.
- מעבר לתנאים הבסיסיים של השתייכות לעם ישראל וחיים בארץ ישראל, כרוך התהליך של קבלת נבואה בעבודה יסודית על המידות ובהגעה לשלמות בקיום מצוות.
- דרישות אלו משקפות את לב לבה של הנבואה: על מנת להתקרב לה' יש ללכת בדרכיו, להידמות לו במעשים.
- נהגו להטיל על הנביא להוכיח את אמינותו באמצעות תחזית נכונה של אירועים בעתיד, אירועים שהתקיימו על פי תחזיותיו שוב ושוב. רק אז ניתן יהיה לקבל ברצינות את המסר שלו מה'. נבואת פורענות אינה חייבת להתקיים, נבואה טובה חייבת להתקיים.

סיכום השיעור:

מהי נבואה?

נבואה היא התחברותו של האינטלקט האנושי ל"מחשבתו" של ה'.

מהי מטרת הנבואה?

הנבואה חיונית למבנה היהדות: לא ייתכן ציווי אלוקי אם אין לה' דרך ישירה להעביר את רצונו אלינו.

מי ראוי להיות נביא? מהם התנאים הנדרשים לכך?

מעבר לתנאים הבסיסיים של השתייכות לעם ישראל ומגורים בארץ ישראל, כרוך התהליך של הגעה לנבואה באחד עשר שלבים של השקעה בשיפור האישיות, קיום מצוות בהקפדה רבה, ומצב נפשי של שמחה.

כיצד אנו קובעים את אמינותו של הנביא?

נביא חייב להוכיח את יכולותיו באמצעות חיזוי של אירועים בעתיד, אשר מתקיימים בהתאם לנבואתו כמה וכמה פעמים.

מקורות מומלצים לעיון נוסף:

חלק שני

רמח"ל, דרך ה', חלק ג', פרקים ג' וה'.

חלק שלישי

רמח"ל, דרך ה', חלק שלישי, פרק ד'.

השיעור נכתב ע"י הרב דוד סדלי ונערך על ידי צוות תוכנית הלימודים של "מורשה".